

Bayburt'ta Organik Tarımın Geleceği

Hakan KARA*, Volkan GÜL

Bayburt Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Bayburt, Türkiye

Anahtar Kelimeler:

Organik tarım
Bayburt
Strateji
Organik gıda
ürünleri

Özet

Son zamanlarda organik organik gıda ürünlerine olan talep giderek artış göstermektedir. Bununla beraber, organik tarım yetiştiriciliğinin yapılabilecek yüksek potansiyele sahip bölgelerin tespit edilerek değerlendirme ve geliştirmesi konusu her daim önem arz etmektedir. Bu kapsamda, Bayburt ili, organik tarım açısından uygun coğrafya ve ekolojiyi içerisinde barındırmaktadır. Ayrıca, sanayi tesislerinin oldukça az, kimyasal ilaç kullanım oranı en düşük olan iller içerisinde yer almaktadır. Organik tarım geleceği ve sürdürülebilirliğinde stratejik plan ve hedeflerin değerlendirilmesi kritik bir öneme sahiptir.

Bu derlemede, önemli bir potansiyele sahip olan Bayburt ilinde dünden bugüne olan organik tarım süreci ve geleceğine yön verebilecek strateji ve öneriler incelenerek bilgi verilmesi amaçlanmıştır.

The Future of Organic Agriculture in Bayburt

Keywords:

Organic farming
Bayburt
Strategy
Organic food
products

Abstract

Recently, the demand for organic organic food products has increased. Nevertheless, it is always important to identify and evaluate the high potential regions of organic farming. In this context, Bayburt province contains suitable geography and ecology in terms of organic agriculture. In addition, industrial facilities are among the provinces with the lowest rate of chemical drug use. Evaluation of strategic plans and objectives in the future and sustainability of organic agriculture is critical.

In this review, it is aimed to give information about the organic agriculture process and the strategies and suggestions that can guide the future of Bayburt province which has an important potential.

1. GİRİŞ

Tarımsal faaliyetler canlıların hayatta kalabilmeleri için gerekli olan besin ihtiyaçlarını karşılamada önemli uygulamalardan bir tanesidir. Bunlardan organik tarım, insanlığın varoluşuna kadar uzanan köklü bir geçmişe sahiptir. İlk dönemlerde insanlar tarımsal faaliyetlerde girdi olarak tamamen doğal hayvan dışkısı ve bitki hastalıkları ile mücadelede ise fiziksel ve doğal biyolojik yöntemler kullanılmıştır. İnsan nüfusundaki artış tarım alanlarındaki daralmalara bağlı olarak meydana gelen gıda yetersizliği birim alandan daha fazla ürün alma arayışını artırmıştır. Bu teknolojik değişim ve gelişmeler tarihte 1940-1970 yıllarını kapsayan yeşil devrim dönemini kapsamaktadır. Yeşil devrim döneminde keşfedilen kimyasal ve sentetik girdilerin yoğun kullanımı ile birlikte birim alandan daha fazla ürün alınmaya başlanmasına rağmen, bilinçsiz ve aşırı miktarda kimyasal gübre kullanımı artması tarım toprakların çoraklaşmasına, sularının kirlenmesine neden olmuştur. Bu süreçle birlikte ürünlerin kimyasalla bulaşması insan sağlığı üzerinde oluşturduğu etkilere dair kaygılar da ortaya çıkmaya başlamıştır. Özellikle erozyon, tuzlanma, toprak sıkışması, yeraltı ve yer üstü tatlı su kaynaklarının kirlenmesi, flora ve hayvan varlığının yok olması, yiyecek ve içeceklerdeki kimyasal ilaç kalıntılarının insan ve hayvan sağlığını tehdit etmesi gibi sorunların ortaya çıkmasında etkili olduğu anlaşılmıştır [1].

Organik tarım; konvansiyonel tarıma bağlı olarak meydana gelen kirlenme ve doğada meydana gelen tahribatı önlemek için insan ve çevreye dost tamamen doğal yöntemler olan organik gübre, münavebe, doğal mücadele yöntemleri gibi çevreye dost yöntemlerin kullanıldığı diğer üretim yöntemlerindeki verim artışının yanında ürün

kalitesinin de artırılmasına yönelik faaliyetlerinin tümünü kapsayan üretim şekli olarak tanımlanmaktadır [2]. Bilinçsiz şekilde pestisit kullanımının sağlık üzerinde olumsuz etkiler oluşturması [3] günümüzde organik tarım bilincini yeniden önemli hale getirmiştir. Organik tarım yetiştiriciliği yapılabilecek bölgelerin tespiti ve sürdürülebilirliğine yönelik çözüm, stratejileri geliştirilmesi konuları organik tarımın geleceği açısından önem taşımaktadır. Bu açıdan son yıllarda fark edilen bir artış gösteren Bayburt organik tarım yetiştiriciliği yönünden önemli bir potansiyele sahip bir ilimizdir [2].

Bu çalışmada, önemli bir organik tarım potansiyeline sahip Bayburt ilinde organik tarım yetiştiriciliği dünden bugüne süreci, geliştirilebilir organik tarım geleceğine dair çözüm ve stratejiler incelenecektir.

2. TÜRKİYE'DE ORGANİK TARIM

Organik tarım, her aşaması kontrollü, kimyasal girdi kullanılmadan üretilerek sertifikalandırılan bir üretim şeklidir [4]. Türkiye'de organik tarım yetiştiriciliğinde kuru üzüm, incir ve kayısı ilk ihraç ürünleridir. Bu faaliyetler, Avrupa'da bulunan firmaların talebi üzerine başlamıştır [5]. 24.12.1994 tarih ve 22145 sayılı "Bitkisel ve Hayvansal Ürünlerin Ekolojik Metotlarla Üretilmesine İlişkin Yönetmelik ve 03 Aralık 2004 tarih ve 25659 sayılı "Organik Tarım Kanunu" ilk yasal düzenlemelerdir [6].

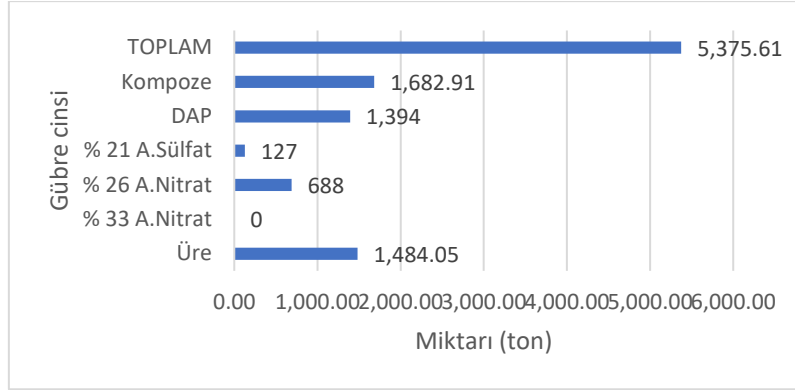
Tablo 1. Türkiye'de 2007-2017 yılları arasında yıllara göre organik bitkisel üretim istatistikleri (Organik geçiş süreci dâhil) (TOB*, 2019)

Yıllar	Ürün Sayısı (adet)	Çiftçi Sayısı (adet)	Yetiştiricilik Yapılan Alan (ha)	Doğal Toplama alanı (ha)	Toplam Üretim Alanı (ha)	Üretim Miktarı (ton)
2007	201	16.276	124.263	50.020	174.283	568.128
2008	247	14.926	109.387	57.496	166.283	530.224
2009	212	35.565	325.831	175.810	501.641	983.715
2010	216	42.097	383.782	126.251	510.033	1.343.737
2011	225	42.460	442.581	172.037	614.618	1.659.543
2012	204	54.635	523.627	179.282	702.909	1.750.127
2013	213	60.797	461.395	307.619	769.014	1.620.387
2014	208	71.472	491.977	350.239	842.216	1.642.235
2015	197	69.967	486.069	23.199	515.268	1.829.291
2016	225	67.878	489.671	34.106	523.778	2.473.600
2017	214	75.607	513.981	22.148	543.033	2.404.606

Türkiye'de bu yönetmelikler çerçevesinde başlatılan üretimle birlikte organik tarım yetiştiricilik faaliyetleri resmi olarak başlamıştır. TOB'un son 11 yıllık verilerine göre 2007 yılından 2017 yılına kadar toplam üretim alanı ve üretim miktarında belirli oranlarda artış gözlemlenmiştir. 2007 yılında 201 olan ürün sayısı yıllara göre değerlendirildiğinde belirli bir artış olmamakla birlikte 2017 yılında 214 adet olarak belirlenmiştir. Ürün sayısındaki artış 200'ler civarında kalsa da bu yıllar arasında çiftçi sayısı 16.276 adetten 75.607 adete yükselmiştir. Doğada kendiliğinden yetişen bitkilerin doğal toplama alanı 2007 yılında 50.020 ha iken 2014 yılında 350.239 ha alana yükselmiş 2017 yılında 22.148 ha alana kadar gerilemiştir. Bu gerilemenin nedeni doğanın tahribatını önlemek amacıyla çoğu bitkinin kültüre alınmasından kaynaklanmaktadır. Yıllara göre toplam üretim alanı ve üretim miktarı artış göstererek 2017 yılında üretim alanı 543.033 ha ve üretim miktarı 2.404.606 ton olarak tespit edilmiştir. Ülkemizde yıllara göre organik bitkisel üretimde artış olmasına rağmen istenilen seviyede olmadığı Tablo 1'de açıkça görülmektedir [7].

3. BAYBURT İLİNDE ORGANİK TARIM

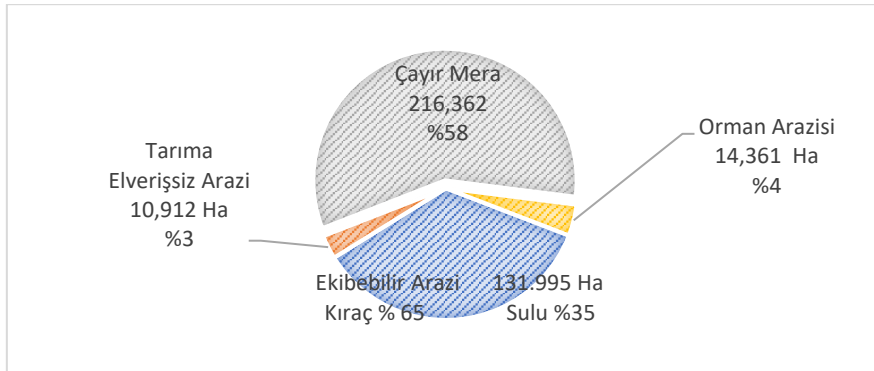
Bayburt ili 40 derece 37 dakika Kuzey Enlemleri ile 40 derece 45 dakika Doğu Boylamı, 39 derece 52 dakika Güney Enlemi ile 39 derece 37 dakika batı boylamları arasında yer almaktadır. Bayburt, Doğu Karadeniz Bölümü'nün iç kısmında ve Yukarı Çoruh Havzası'nda, Çoruh Nehri'nin açtığı vadi içerisinde yer alan denizden 1550 m yükseklikte 3739 km² yüz ölçüme sahiptir. Bayburt ilinin batı yarısı ovalarla, diğer kısmı akarsuların oluşturduğu vadiler ve yörenin etrafını çevreleyen doğu yarısında dağlık alanlar bulunmaktadır. İklimsel özellikleri bakımından Doğu Karadeniz Bölgesinde yer alsa da Doğu Anadolu iklim özelliği olan karasal iklim özelliği göstermektedir. Bu nedenle yazları sıcak ve kurak, kışları ise soğuk ve yağışlı geçmektedir. İl arazisinin % 27'si ekilebilir arazi, % 2'si Çayır, % 3'ü Orman, % 49'u Mera ve yayla, %19'u ise kayalık ve bozkırdır [2, 8].

Şekil 1. Bayburt İli Kimyevi Gübre Tüketimi Miktarı (TÜİK, 2017).

Bir ilin organik tarım üretim potansiyelini belirten kriterler arasında tarımsal girdi (gübre, ilaç) kullanım miktarının azlığı, ilin kalkınmışlık indeksinin az gelişmiş seviyesi yer almaktadır [9]. Bayburt ili doğal zenginliği, sanayileşmenin yok denecek kadar az olması ve yoğun olarak hayvancılık yapıldığından tarımsal üretimde girdi olarak ahır gübresi kullanılmasından dolayı kendiliğinden organik olarak sınıflandırılan iller arasında yer almaktadır [9]. Bu veriler doğrultusunda Bayburt ili organik tarım için önemli bir potansiyele sahiptir. Ayrıca, kimyasal ve kentsel kirliliğin ülkemizdeki en az olduğu illerinden birisidir. Türkiye’de toplam pestisit kullanımı 39.721 ton iken Bayburt’ta 5,46 ton’dur. 1 dekar tarım arazisine düşen ilaç miktarı 0.005 kg olup ülke ortalamasının yaklaşık 17 kat altında kalmaktadır. Türkiye’nin toplam zirai ilaç tüketim miktarının % 0,043’ünü oluşturmaktadır [10].

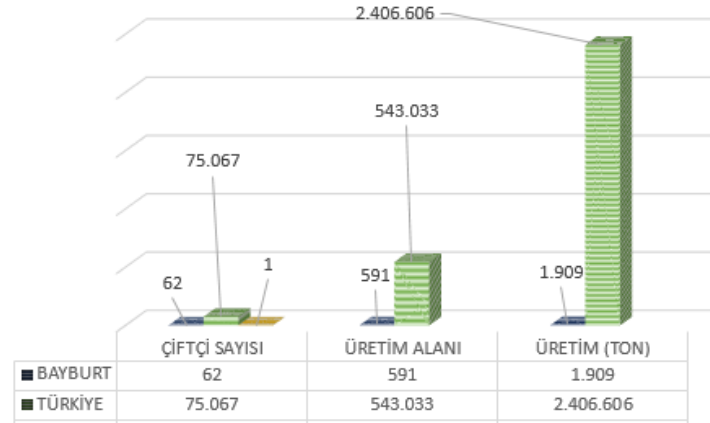
Bayburt ilinde kullanılan toplam kimyevi gübre miktarı 5.375.61 ton dur. Türkiye’de ise bu rakam 13.925.448 ton olup, Bayburt ili ülkemizin gübre tüketiminin ortalama % 0.04’ünü oluşturduğu Şekil 1’de görülmektedir. Rakamsal sonuçlardan da anlaşılacağı üzere Bayburt ili organik tarım havzası olabilecek potansiyele sahip bölgelerimizden bir tanesidir.

Şekil 2. Bayburt Bitkisel Üretim, Üretim Alanı ve Üretim Miktarı

Bayburt ilinin arazi varlığı incelendiğinde ekilebilir arazi varlığı 131.995 ha, çayır mera arazi varlığı 216.362 ha, orman arazisi varlığı 14.361 ha ve tarıma elverişsiz arazi varlığı 10.912 ha dır. Bayburt ili, % 29.7 oranındaki ekilebilir arazi oranıyla, Doğu Karadeniz Bölgesi içerisinde en fazla işlenebilir tarım arazilerine sahiptir. Yüzölçümünün % 57’ sini oluşturan yüksek oranda bir mera varlığı ve zengin yer altı ve yer üstü su kaynakları bulunmaktadır [10].

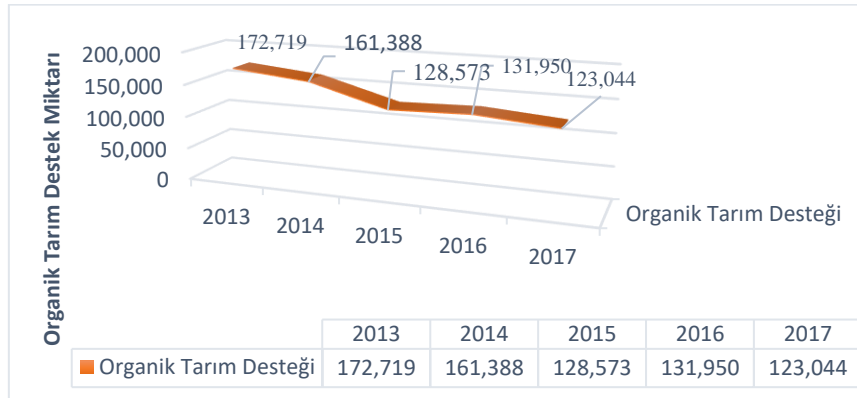
Bayburt, Türkiye’de organik üretim yapan çiftçi sayısı, üretim alanı ve üretim miktarları Şekil 3’te gösterilmiştir. Bu şekilde göre Bayburt’ta 2017 yılı verilerine göre organik üretim yapan çiftçi sayısı 62, organik üretim alanı 591 ha ve organik üretim miktarı 1.909 ton dur. Türkiye genelinde ise organik üretim yapan çiftçi sayısı 75.067, organik üretim miktarı 543.033 da ve organik üretim miktarı 2.406.606 ton olarak gerçekleşmiştir. Bayburt’ta organik üretim yapan çiftçi sayısı Türkiye ortalamasının % 0.08’ini, üretim alanının % 0.11’ini ve üretim miktarının % 0.08’ sini oluşturmaktadır. Bayburt ili organik tarım yetiştiriciliği için bu denli önemli bölgelerimizden biri olmasına rağmen Türkiye ortalamasının çok altındadır.

Şekil 3. Türkiye, Bayburt Organik Bitkisel Üretim, Üretim Alanı ve Üretim Miktarı (Kaynak: TÜİK, 2017)

Bayburt ilinde organik tarım ile ilgili faaliyetler Bayburt Tarım ve Orman İl Müdürlüğü bünyesinde ilk olarak 2005 yılında organik buğday üretimi projesi ile başlamıştır. Projede 2017 yılında 44 çiftçi ile birlikte 3.661 da'lık alanda üretim yapılmış ve 94.20 ton üretim gerçekleştirmiştir [10]. 2012-2014 yılları arasında uygulanan proje kapsamında toplam 143 işletmeye ait 17.194 da alanda ortalama 10.32 ton kaba yem üretimi (yonca, korunga, fiğ, silajlık mısır, yemlik tritikale ve hububat) gerçekleştirilerek bölgede bulunan ve organik hayvancılık yapılan işletmelere satılmıştır. Bölgede hayvan yetiştiriciliği yaygın ve organik üretime uygun olduğundan önemli girdilerden bir tanesi olan yem bitkilerinin organik olarak üretimi ülke ekonomisine önemli katkılar sağlayacaktır. Bayburt'ta 2017 yılında başlatılan organik bakliyat üretiminde fasulye, mercimek ve nohut üretimi 1000 da alanda üretime başlanmış, ortalama sırasıyla 15, 10 ve 11 ton üretim elde edilmiştir. Ülkemizde son dönemlerde organik ürünlere olan rağbet sayesinde temel besin kaynağı olan bakliyat üretimi bölge gelişimi ve ülke ekonomisi için ciddi gelir kaynağı olacaktır.

Sebze yetiştiriciliğindeki durum ise üretim alanı 2016 yılına oranla 640 hektar, meyve yetiştiriciliğinde 53.5 hektara üretim alanına sahiptir [10]. Bayburt ilinde organik sebze ve meyve üretimi bulunmamaktadır. Hâlbuki bölge sebze ve meyve yetiştiriciliği bakımından önemli bir potansiyele sahiptir. Özellikle bölgede doğal olarak yetişen kuşburnu bölge halkı için önemli bir gelir kaynağıdır. Bu tür meyvelerin organik meyvecilik (Elma, Armut, Kiraz, Vişne, kuşburnu gibi) kapsamında ele alınarak proje bazında geliştirilmesi bölgeye önemli katkılar sağlayacaktır [11]. Bölgede 2013-2015 yılları arasında yapılan proje kapsamında 7 işletmede organik koyunculuk projesi uygulanmış, 7500 adet organik küçükbaş hayvan sayısı ile bölgeyi organik hayvancılıkta ön plana çıkarmıştır. Bölgenin çayır mera yönünden zengin olması, arıların bal yapması için gerekli çiçek florası potansiyeline sahip olması organik arıcılık faaliyetini ön plana çıkarmaktadır. Organik tarımın geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması projesi kapsamında bölgede 4 köyde 1000 kovan ile uygulanmaya başlanan organik arı yetiştiriciliği projesi kapsamında 25 üretici ile 2952 kovan kapasiteye ulaşmış ve ortalama 44.3 ton organik üretilen bal "Bayburt Bal"ı markası adı altında pazarlanmıştır [11]. Tarım destekleri, güvenli ve güçlü bir tarım sektörünün devamlılığında çok önemli olduğu gibi organik tarım üretimi geleceği açısından da kritik bir rolü bulunmaktadır [2]. Bayburt ili organik tarım üreticisine yıllar itibarıyla ödenen tarımsal destekler Şekil 1'de gösterilmiştir. Bu verilere göre 2014 yılına kadar (161.388 TL) organik tarım desteğinde belirli bir oranda artış göstermiş olmasına rağmen, sonraki yıllarda bu destek azalarak 2017 yılında 123.044 TL'ye kadar gerileme göstermiştir. Oysaki dünyada büyük öneme sahip olan organik tarım yetiştiriciliğini ülkemizde de çiftçileri bu anda teşvik etmek amacıyla desteklenmesi önemli bir yer tutmaktadır.

Şekil 4. Bayburt ili Organik Destekleme verileri (TÜİK, 2017)

Üretilen bir organik ürün pazarının gelişmesi ve rekabet gücünü etkileyen en temel faktörlerinden birisi de ulaşımdır. Bu açıdan Bayburt ili, organik gıda pazarı açısından açık Pazar konumunda ve kara ve havayolu ulaşımı stratejik bir öneme sahip ve jeopolitik bir konuma sahiptir [2]. Organik tarımın gelişme sürecinde önemli bir yere sahip olan eğitim faaliyetleri ise Bayburt ilinde ilk olarak 2003 yılında Tarım ve Orman Bakanlığınca İl Müdürlüğü organik tarım birimi elemanlarınca eğitim verilmesiyle başlamıştır [11]. 2017 yılı organik tarım ve hayvancılık yetiştiricilik bilgileri konusunda 40'ı kadın olmak üzere toplamda 608 çiftçiye, 3958 öğrenciye eğitim verilmiştir. [11]. Diğer yandan; organik tarım sektörün uzman ihtiyacını karşılanmasına yönelik Organik Tarım İşletmeciliği alanında Lisans eğitimi ve ülke genelinde bir ilk olan Organik Tarım İşletmeciliği Yüksek Lisans Programı ile öğrenci alımına başlamış ve eğitimine devam etmektedir.

4. SONUÇ

Dünyada sanayileşme ile birlikte meydana gelen çevresel kirlilik, tarımda üretimi artırmak için kullanılan kimyasal girdiler gıda güvenliğini ve insan sağlığını tehdit eder hale gelmiştir. Bu yüzden gelişmiş ülkelerde organik tarıma olan ilgi giderek artmıştır. Ülkemiz de çevresel kirliliğe maruz kalmamış, tamamen klasik girdiler ve yöntemler ile tarım yapılan bölgeleri ile organik tarım yetiştiriciliği için önemli bir potansiyele sahiptir. Bu bölgelerden bir tanesi Bayburt ilimizdir. Bayburt, organik ürün olma ve geliştirilebilme kapasitesine sahip ürünlerin oranı fazla olan bir ilimizdir Doğal bitki örtüsü, yüksek orandaki mera ve işlenebilir tarım arazisi varlığı, gübre ve ilaç kullanımının düşüklüğü gibi güçlü yanları organik üretim açısından avantaja çevirebilecek önemli bir şehirdir (Bayraktar, 2017). Bayburt ilimizde organik tarım yönünden bu denli önemli bölgelerimizden bir tanesi olmasına rağmen gerek tarımsal üretim (yem bitkileri, baklagiller, meyvecilik gibi) gerekse hayvancılık yönünden (büyükbaş ve küçükbaş hayvancılık, arıcılık gibi) yeterli gelişim gösterememiştir. Uygulanacak projeler, eğitim faaliyetleri ve tarımsal destekler ile ilin organik ürün üretimi geleceğine hız kazandırabilmesine uygun stratejiler hedeflenip geliştirilerek desteklenmesi oldukça önem taşımaktadır. Bayburt ilinin organik tarım havzası olarak bitkisel üretim ve hayvancılık yönünde geliştirilmesi, paketlenme ve pazarlama ağının oluşturulması bölgenin kalkınması ve ülke ekonomisine büyük katkılar sağlayacaktır. Bu fırsatlar ve olanaklar doğrultusunda organik tarım sektörü içerisinde gelecek vaat edebilecek bir şehir olarak gözükmektedir.

Kaynaklar

- [1] S. Kırımhan, *Organik Tarım Sistemleri ve Çevre Kitabı*. Ankara: Uğurer Tarım Kitapları (Bireysel Yayın), 2005.
- [2] B. Bayraktar, "Bayburt'ta Organik Tarım ve Hayvancılığın Mevcut Durumu" *Türk Tarım-Gıda Bilim ve Teknoloji Dergisi*, vol. 5 sayı 13, pp. 1762-1768, 2017.
- [3] S. Çetiner, "Yeşil Devrim de Neymiş" *Maliye Dergisi*, vol. 158 326-348, 2013
- [4] AD. Kayalar, "Dünyada ve Türkiye'de Organik Tarım Üretim ve İhracat Üzerine Bir Çalışma" İstanbul İhracatçılar Birlikleri Genel Sekreterliği, 2004, İstanbul.
- [5] Z. Özbilge, "An Analysis of Organic Agriculture in Turkey: The Current Situation and Basic Constraints" *J. of Central European Agr.*, vol. 8 sayı 2, s.213-222, 2007.
- [6] T.C. Resmi Gazete, "Bitkisel ve Hayvansal Ürünlerin Ekolojik Metotlarla Üretilmesine İlişkin Yönetmelik" 2019. <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/08/20100818-4.htm> [Erişim Tarihi: 02.02.2019].
- [7] T.O.B. "T.C. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Organik Tarım Bilgi Sistemi" 2016. <http://www.tarim.gov.tr/Konular/Bitkisel-Uretim/Organik-Tarim/Istatistikler> [Erişim Tarihi: 20.08.2017].
- [8] Anonim, "Türkiye Cumhuriyeti Çevre ve Şehircilik Bakanlığı" 2019. <https://bayburt.csb.gov.tr/cografi-yapisi-i-2616>. [Erişim Tarihi: 15.05.2019].
- [9] Demiryürek *et. al.*, "Organik Tarıma Geçiş İçin Uygun İlerin Belirlenmesi" Türkiye V. Organik Tarım Sempozyumu Bildiriler Kitabı, II, 2013, s. 49-55.
- [10] TÜİK. "Organik Bitkisel Üretim" 2016. www.tuik.gov.tr [Erişim Tarihi: 28.08.2017].
- [11] Bayburt Tarım ve Ormanlık İl Müdürlüğü, "2018 Çalışma Raporu" 2018 <https://bayburt.tarimorman.gov.tr/Belgeler/2018%20YILI%20C3%87ALI%C5%9EMA%20RAPORU.pdf> [Erişim Tarihi: 04.03.2019].